

FAMILIA NOBILIARĂ ROMÂNEASCĂ ARCA DIN ȚARA HAȚEGULUI (SFÎRȘITUL SEC. XV — ÎNCEPUTUL SEC. XVI)

În secolul al XV-lea, statutul clasei feudale românești din Transilvania s-a modificat, în general, substanțial, ca formă și conținut, față de secolele anterioare. Cea mai mare parte a acestei clase, care stăpînise posesiuni, adică pămînturi și supuși, în virtutea dreptului cnezial, se văzuse scoasă din prerogativele sale străvechi și redusă la situația juzilor sătești ori direct la aceea a iobagilor pe moșiile nobililor laici și ecleziastici¹. Introducerea noilor rînduiri feudale de tip apusean s-a făcut la început tacit, fără o bază juridică specială, prin daniile regale, uzurpări, încălcări, acaparări rezultate din aplicarea forței și din manifestarea anarhiei feudale, pentru ca apoi, după jumătatea secolului al XIV-lea, în vremea lui Ludovic I de Anjou și a lui Sigismund de Luxemburg, să se desfășoare acțiuni sistematice și organizate, încadrate în decrete regale și alte reglementări cu putere de lege, pentru excluderea românilor ca entitate (*natio*) din sistemul politico-religios al regatului. Cele mai cunoscute acte de acest fel sînt diplomele lui Ludovic I de la 1366, prin care stăpînirea legală asupra pămîntului și supușilor nu se putea exercita decît prin intermediul dreptului scris consemnat în acte emise de cancelaria regatului; de asemenea, nobilii necatolici erau excluși de la dreptul de stăpînire a moșiilor, măsura vizîndu-i tot pe cnezii și voievozii români care, din punctul de vedere al autorităților, erau „schismatici”, respectiv ortodocși; în fine, tot atunci începe prigoana organizată împotriva clericilor ortodocși în ansamblu și cu atît mai mult contra celor ce erau și stăpînitori de pămînt². Aceste măsuri, deși nu s-au putut aplica imediat din cauza unei ridicări în masă (*insurrectio generalis*) a aproape întregii Transilvanii³, vor duce cu vremea la degradarea progresivă a situației clasei feudale românești sau la încadrarea unei părți a ei în rigorile pretinse atît de imperativ. Această încadrare s-a făcut treptat, în etape, cu încercări de ieșire de sub incidența rînduiriilor oficiale, cu amînări îndelungate în aplicarea măsurilor. Ba mai mult, în unele „țări” românești de margine ale Transilvaniei, rămase compacte prin structura geografică specifică (depresiuni relativ închise, zone montane etc.) și prin raporturi tradiționale cu voievodatele extracarpătice, actele de la 1366 nu au înregistrat nici un ecou, oprindu-se la hotarele lor. Abia în veacul al XV-lea, cnezimea din aceste locuri s-a văzut amenințată mai serios și chiar lovită în situația sa social-economică, politică și confesională. Este adevărat că și în Țara Hațegului au avut loc deposedări sau încercări de deposedare a locuitorilor de către străini încă în veacul al XIV-lea⁴, dar aceste acte

¹ Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ediția a 2-a, Cluj, 1972, p. 209.

² Șerban Papacostea, *La fondation de la Valachie et de la Moldavie et les Roumains de Transylvanie: une nouvelle source*, în *RevHist*, 17, 1978, nr. 3, p. 396—407.

³ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 467.

⁴ M. Holban, *Deposedări și judecăți în Hațeg pe vremea Angevinilor*, în *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981, p. 232—244.

nu au fost nici prea numeroase, nici semnificative ori durabile în timp⁵. Cu toate acestea, amenințarea a existat chiar din secolul al XIV-lea, de aceea cnezimea hațegă a început acțiunea de obținere a actelor de „danie“ regală, care să-i justifice stăpînirea din vechime a cnezatelor strămoșești. În etapa următoare, convingși de insuficiența efortului de recunoaștere a stăpînirilor de tip cnezial, acești feudali români vor cere și vor obține, în mare parte, înobilarea, cu prețul unor servicii aduse suveranilor în politica de centralizare statală⁶ și de combatere a anarhiei feudale sau în efortul antiotoman⁷. Participările militare au trecut pe primul plan în vremea lui Sigismund de Luxemburg, Iancu de Hunedoara și Matia Corvinul. În sfîrșit, încadrarea în „legea regatului“ a celor pășiți pe calea înobilării a cunoscut aspecte noi spre finele veacului XV și în cel următor, cînd cei mai mulți au renunțat la limba și credința strămoșească și nu au mai acționat în nici o împrejurare în numele neamului lor, pentru a-și păstra și consolida statutul nobilității. Această trecere treptată de la calitatea de cnezi români la calitatea de nobili s-a produs pe parcursul a peste un secol și jumătate în Țara Hațegului⁸.

Printre familiile cneziale care s-au înscris în evoluția menționată se cuvin amintitei Cîndeștii din Rîu de Mori, Mușina de Densuș, altele din Rîu Bărbat, Sălașu, Ciula, Fărcădin, Vad, Rîu Alb, Ponor ș.a. Genealogia familiilor menționate, ca de altfel și a multor altora din zona Hațegului, merită o sporită atenție. De la timidele schițe de istorii familiare încercate de către Ioan Pușcariu⁹, informația documentară s-a acumulat într-un ritm care să îndreptățească reluări succesive, cu finalități uneori spectaculare. Una dintre cele mai interesante evoluții sociale a înscris în paginile istoriei locale familia Arceștilor din Densuș. Cu toate că apariția, evoluția și sfîrșitul ei s-au restrîns într-un interval de timp relativ scurt, prin ea se ilustrează semnificativ una dintre posibilele căi de metamorfozare ale feudalității românești transilvănene. Destinul familiei se individualizează și prin bogăția relativă a surselor documentare¹⁰.

Originea acestei familii este interesantă din mai multe puncte de vedere. Cel dintîi *Arka* (sau *Archa*) pomenit în documente era străin de Hațeg, în sensul că nu era născut acolo. El venise cam pe la mijlocul secolului al XV-lea în Transilvania, fiind caracterizat mai tîrziu ca „om român“ (*Valachus homo*), „străin și

⁵ Ioan Aurel Pop, *Încercări de imixtiune în Țara Hațegului în veacul XV*, în *AIACN*, 25, 1982, p. 39—52.

⁶ Vezi Konrad G. Gündisch, *Cnezii români din Transilvania și politica de centralizare a regelui Sigismund de Luxemburg*, în *Ștefan Meteș la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 235—237.

⁷ Activitate cunoscută mai ales pentru epoca lui Iancu de Hunedoara (vezi Șt. Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în *Studii și cercetări de istorie*, C'uj, 8, 1957, p. 25—67) și doar preliminară tangențială pentru alte epoci.

⁸ Pentru înțelegerea procesului vezi Rađu Popa, *Structures socio-politiques roumaines au Sud de la Transylvanie au commencement de moyen âge*, în *RevRHist*, 14, 1975, nr. 2, p. 291—314; M. Holban, *Variations historiques sur le problème des cnezes de Transylvanie*, în *RevRHist*, 4, 1965, nr. 5, p. 901—923; I. Drăgan, *Individualitatea istorică a Țării Hațegului*, în *AIACN*, 25, 1982, p. 25—37.

⁹ *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, vol. I—II, Sibiu, 1892—1895.

¹⁰ Alături de actele conservate în vechea arhivă capitulară de la Alba Iulia (păstrată astăzi la Arhiva Națională Maghiară din Budapesta), un număr important de documente a trecut, prin sinuoase moșteniri de secol XVI—XVII, în posesia unei ramuri a familiei Kendefy din Rîu de Mori. La rîndul ei, această din urmă arhivă familială a fost transmisă către noi în fondul Révay al Arhivei Statului din Bratislava.

fără proprietate“ (*advena et impossessionatus*)¹¹. În urma unei asemenea caracterizări, deci, este clar că nu putea fi localnic. Istoricul Csánki D. afirma că acest Arca era din Banat, din comitatul Timiș (mai precis de la *Oszkola — Sculia*)¹², fără să aducă însă nici un fel de argument în acest sens. Noi credem că el provenea din afara regatului Ungariei. Altfel ar părea destul de inexplicabilă menționarea expresă a calității sale de „valah“. În Oltenia de la sud de Carpați, izvoarele atestă o întreagă serie de personaje cu nume identic, trăind în veacurile XV—XVII. Îi vom aminti pe câțiva care este posibil să se fi înrudit îndeaproape cu omul nostru. La 1484, Ivul cu fiii săi, Arca fiul lui Arca și sora sa Elena au primit în stăpânire, de la Vlad Călugărul, Topșa, jumătate din Poiana, Munții Părăginoși, Plăcicoi și jumătate din Muntele Muierii din județul Gorj¹³. De asemenea, la 1505, Radu cel Mare a dăruit jupanului Arca și fiilor săi satul Crivina Murgestilor din Gorj¹⁴. De la începutul secolului al XV-lea, în Oltenia de nord se afla un sat pe nume Arcani, recunoscut de Sigismund de Luxemburg, la 1428¹⁵, și de Iancu de Hunedoara, la 1444¹⁶, ca aparținând mănăstirilor Tismana și Vodița. În lumina acestor date, originea olteană a lui Arca pare foarte probabilă.

Faptul în sine nu prezintă nimic excepțional decât judecat din perspectiva administrației de cucerire care separa artificial o unitate românească veche de cel puțin două veacuri (din vremurile dinainte de Litovoi început). De altfel, așa cum vom vedea, deplasarea lui Arca nu reprezenta decât unul dintre primele contacte bilaterale *inregistrate în documente*, între românii de pe ambele versante ale Munților Retezat.

Venit în Transilvania, acest personaj s-a căsătorit cu o hațegancă, anume Neața (*Nexa*), fiica lui Ioan, la rîndul său fiul lui Stoian (*Zithojan*) de Densuș¹⁷. Ioan, Stoian și înaintașul lor Mușină (*Musina*) reprezentau o puternică familie cnezială înobilată la începutul veacului al XV-lea. Căsătoria trebuie să fi avut loc cam pe la 1450, din moment ce în 1473 fiul lui Arca și al Neaței avea la rîndul său copii.

Nu posedăm alte informații cu privire la acel prim Arca. Înclinăm să credem că a dispărut destul de repede. Oricum, fiul său, Ladislau, a fost crescut în mediul hațegan și nu oltean. Posibilă ni se pare și o stare de tensiune cu rudele soției, moștenită de același fiu al său.

În 1475, Ladislau Arca a început seria nefirșită a judecăților cu rudele sale pe linie maternă pentru drepturile ce i se cuveneau din moștenirea mamei sale. Pentru început, împreună cu Ioan Ungur de Nădăștia, el și fiii săi, Ioan și Ștefan, a reclamat capitlul din Alba Iulia pe Sandrin Mușină și pe fiii lui Gheorghe, Ștefan și Ioan, în legătură cu ocuparea, prădarea și deținerea de către aceștia a părților din posesiunile Densuș, Hășdău, Bunila și Ohaba din districtul Hațeg, care îi aparțineau prin moștenirea mamei sale Neața. La 10 iunie 1475, capitlul albens a consemnat chemarea în judecată a lui Sandrin Mușină pentru pricina arătată¹⁸. Acel Sandrin îi era de fapt unchi lui Ladislau Arca, fiind frate bun cu Neața. El se socotea, probabil, îndreptățit prin privilegiul masculinității¹⁹ să moștenească toate posesiunile lui Ioan de Densuș. Demersul de la 1475 nu a avut urmări.

În 23 februarie 1480, capitlul din Alba Iulia a consemnat din nou protestul lui Ladislau Arca de Densuș, al fiului său Ioan Arca și al fiicelor sale Anastasia

¹¹ Arh. Statului Bratislava, Fond Révay, arh. Kendefy, fasc. 87, fasc. 1 nr. 16, copie microfoto Arh. Statului București, colecția de microfilme, rola 25/R. S. Cehoslovacă, cadrele 38—39 (în continuare: Arh. Stat. Bratislava, nr. . . . , cadrele)

¹² Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, vol. V, Budapeșt, 1913, p. 151 și vol. II, Budapeșt, 1894, p. 11, 54.

¹³ *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. I, București, 1966, p. 309—310, nr. 191.

¹⁴ *Idem*, vol. II, 1972, p. 78—79, nr. 34.

¹⁵ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între țările române*, vol. I, București, 1977, p. 266—267, nr. 169.

¹⁶ *Idem*, p. 384—386, nr. 276.

¹⁷ Arh. Stat. Bratislava, nr. 10, cadrele 26—27. Pentru a ușura înțelegerea relațiilor familiale, vezi arborii genealogici din tablele anexe.

¹⁸ Arh. Stat. Bratislava, nr. 9, cadrele 24—25.

¹⁹ *Istoria dreptului românesc*, vol. I, București, 1980, p. 519.

și Elena, împotriva nobilului Sandrin Mușină cu fiii săi Gheorghe, Ștefan și Andrei, precum și interdicția ca aceștia din urmă să mai ocupe și să dețină cu forța părțile din posesiunile Răchitova, Lunca Cernii, Cernișoara, Cerna, Lăcuia, Șteiu, Criva, Poieni, Păucinești, Grădiște (azi Sarmizegetusa), Hătăgel, Totești²⁰, care se cuveneau Arceștilor din dreptul de moștenire al Neacșei. Tot capitlul albens, la 18 iunie 1481, emitea un nou document legat de protestul lui Ladislau Arca și al copiilor săi contra aceluiași Sandrin Mușină cu fiii săi, privind ocuparea și deținerea de către cei din urmă a posesiunilor Bunila, Ohaba, Peștesel și a unui sfert din posesiunea Densuș²¹. Aceleași moși pomenite în actul din 23 februarie 1480 sînt reclamate și la 23 martie 1482 de către Ladislau Arca, documentul capitlului din Alba Iulia spunînd în legătură cu ele că erau ocupate în continuare de Sandrin Mușină cu fiii săi. Din înșiruire, comparativ cu actul din 1480, lipsesc posesiunile Cerna și Totești, în schimb apare în plus Petros²².

La 29 august 1493, după aproape 20 de ani de strădanii rămase practic fără rezultat, Ladislau Arca se adresa voievozilor Transilvaniei, Ladislau de Losoncz și Bartolomeu Drágffy, expunîndu-le întreaga pricină: vorbea despre căsătoria mamei sale Neacșa cu „valahul” Arca, ce era „străin și fără proprietăți”, despre relația de înrudire dintre Neacșa și Sandrin, despre drepturile de stăpînire ale mamei sale în posesiunile Răchitova, Lunca Cernii, Ebleu, Cerna, Cernișoara, Șteiu, Lăcuia, Criva, Păucinești, Petros, în jumătate din posesiunile Poieni, Totești și Hătăgel, precum și în a treia parte din posesiunea *Wather* (probabil identică cu *Warchel* — Sarmizegetusa), toate aflate în districtul Hațeg, din comitatul Hunedoara²³. Ladislau Arca afirma principiul egalității sexelor la moștenire, arătînd că dreptul masculin egal cu cel feminin presupun porțiuni identice pentru frați din moșia părintească, în vreme ce voievozii Transilvaniei susțineau că trebuia urmată legea regatului privitoare la respectarea pătrimei fetelor (*quarta puellaris*). Un act special, între aceiași protagoniști, dar referitor în mod concret numai la disputa legată de posesiunea Totești, este dat tot în 1493²⁴. Întreaga problemă privind toate posesiunile amintite mai sus e reluată, cam în aceeași termeni, în fața voievodului transilvan Bartolomeu Drágffy, în august 1494. Voievodul scria capitlului albens, iar capitlul adresa scrisoare de chemare la judecată lui Sandrin Mușină și fiilor săi, Gheorghe și Andrei²⁵. Dar în 1493—1494 nu s-a rezolvat nimic din moment ce întreaga procedură era reluată aproape identic în 1496; Ladislau Arca, prin omul său, Ioan de *Petherd*, se adresa voievodului Bartolomeu Drágffy; acesta cerea, capitlului din Alba Iulia să-și trimită omul de mărturie pentru rezolvarea pricinii dintre Ladislau, pe de o parte, și Sandrin cu fiii săi, pe de alta; capitlul răspundea voievodului, după cca. o jumătate de an, că a trimis a treia scrisoare de chemare în judecată lui Sandrin și fiilor săi, Gheorghe și Andrei²⁶. Dar, deși au fost așteptați 14 zile după termen (13 ianuarie), pîrîții nu s-au prezentat la judecată²⁷, legea dînd astfel cîștig de cauză reclamantului, adică lui Ladislau Arca. După acel moment (1496—1497), disputa dintre Arcești și Mușinești a încetat, cel puțin pentru un timp. Rezolvarea diferendelor, prea mult și fără folos solicitată de la scaunele de judecată voievodale, a fost, în sfîrșit, plasată, la sfîrșitul anului 1499, pe seama unui grup de opt arbitri din Hațeg și comitatul Hunedoarei. În ianuarie 1500, Petru, voievodul Transilvaniei, îi convoca din nou pe arbitri pentru a hotărî asupra unei porțiuni arabile și a unei păduri de ghindă din perimetrul posesiunii Sarmizegetusa și al rîului Cerna, rămasă încă în litigiu²⁸.

Documentele lăsa să se întrevadă că Ladislau Arca s-a înstăpînit în moștenirea mamei probabil imediat după decesul acesteia. Acțiunile sale vizau deci o evidentă lărgire a drepturilor sale de moștenire folosind ca temelie juridică un precept al dreptului românesc. După cum vom constata, atitudinea lui era conjunc-

²⁰ Arh. Stat. Bratislava, nr. 10, cadrele 26—27.

²¹ *Idem*, nr. 11, cadrele 28—29.

²² *Idem*, nr. 14, cadrele 34—35.

²³ *Idem*, nr. 16, cadrele 38—39.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Idem*, numerotat greșit cu nr. 21, ca și doc. anterior, cadrele 50—51.

²⁶ *Idem*, nr. 19, cadrele 44—45.

²⁷ *Idem*, nr. 20, cadrele 46—47.

²⁸ *Idem*, nr. 21, cadrele 48—49.

turală, căci în alte prilejuri a dovedit cunoașterea deplină a normelor de drept oficiale. Categorie, el s-a prevalat de o bogată practică judiciară, pe care o dobândise mai ales în pricinile familiei Ungur din Nădăștia, probabil încă înainte de 1473, în diverse locuri din Transilvania. Adoptarea unor compromisuri — așa cum rezultă din actul de la 1500 —, pare utilizată după dispariția unchiului său Sandrin.

Starea tensionată provocată de către Ladislau Arca, ieșirea sa din condiziunea patriarhală au fost probabil principalele cauze pentru care cetatea Răchitovei nu a evoluat în felul în care au făcut-o Mălăieștii Sărăcinilor din Sălașu de Sus și Colțul Cindeștilor din Rîu de Mori. Ea a rămas doar la stadiul simplu de donjon înconjurat cu val și șanț.

Arsenalul mijloacelor care l-au condus către rezolvarea arătată a fost, în mod sigur, mai complex. Oricum ele i-au marcat personalitatea și renumele în Hațeg. De aici rezultă cauza subiectivă a conflictelor violente cu vecinii relativ îndepărtați de satele domeniului său.

Într-un document din 1504, se relatează o faptă petrecută cu 40 de ani înainte (*quadragesima cuiusiam annualis preterisset revolutio*), deci aproximativ prin 1464, în care membrii familiei Bakoch din Clopotiva au atacat înarmați, împreună cu familiarii și oamenii lor, curtea și casa nobiliară a Arceștilor, aflată în Densuș²⁹. La adevărul conflictului cu clopotivenii nu trebuie aduse decît corecturi în privința datei. Ioan Arca trebuie să fi fost pe atunci prea tînăr, iar implicarea lui Ioan Bakoch și a fiului său Petru, în două acțiuni similare, la distanță cronologică considerabilă (1464 și 1504), nu pare nici ea posibilă.

La 1481, deci înainte chiar de a-și fi văzut reglementate problemele de moștenire, castelanii, comiții și juzii nobililor din comitatul Hunedoarei i-au consemnat reclamația față de nobilul Dragotă (*Dragotha*) de Silvasu de Sus. Ladislau Arca îl acuza de atacul și ocuparea unor părți din posesiunile Sarmizegetusa și Densuș³⁰. S-ar putea ca situația să fi rezultat dintr-o neînțelegere a silvășenilor cu cei din Nădăștia, aflată mult mai aproape. Cum vom observa mai jos, comunitatea de interese a lui Ladislau Arca cu familia Ungur din Nădăștia va răzbate stăruitor prin întreaga sa existență.

În același an, aceiași emitenți marcai în scris protestul lui Ladislau Arca contra lui Danciul de Sălașu, ai cărui iobagi, Dan și Roman, jefuiseră patru sesii de pe moșiile reclamantului și fugiseră apoi în Țara Românească (*ad partes Transalpinas*), provocîndu-i o pagubă de o sută de florini de aur³¹.

Istoria familiei Arca a fost marcată în mod cu totul deosebit de un eveniment care a provocat mari perturbări în sinul comunității hațegane de la sfîrșitul secolului al XV-lea, cunoscut îndeobște sub numele de procesul de moștenire al Streisîngeorgiului³². El lua în atenție părți de stăpîniri din Streisîngeorgiu, Valea, Săcel, Ohaba, Grid, altă Ohabă, Sălașu de Sus, Sălașu de Jos, o a treia Ohabă, Mălăiești, Crivadia, Merișor și încă altele. Asupra lor vor avea pretenții numeroși nobili hațegani și străini, mai mult ori mai puțin îndepărtați: Arceștii, nobilii din Sălașu, condizionali din Streisîngeorgiu, Ladislau Geréb, episcopul de Alba Iulia, împreună cu fratele său, Petru Geréb, fost voievod al Transilvaniei, devenit între timp jude al curții regale, familia Ungur din Nădăștia, Barnaba Belay, banul de Severin, Ladislau de Folt. Majoritatea celor din urmă sînt neromâni și toți străini de districtul hațegan. Inițial disputa a avut dimensiuni locale, desfășurîndu-se între Arcești, sălășeni și cei din Streisîngeorgiu. Apoi, pe fondul acestui conflict, simțînd terenul prielnic, au intervenit străinii.

Preliminariile au fost semnate în 1489, cînd actele înregistrează o pricină între Ladislau Arca de Densuș și Dan de Săcel, pe motivul unor bunuri de zestre din posesiunea Streisîngeorgiu cuvenite Vișei (*Vys, Wyssa*), soția lui Dan și fiica lui Dumitru de Streisîngeorgiu³³. Interesul lui Ladislau Arca se baza, credem,

²⁹ Arh. Naț. Magh., Dl. 29. 591.

³⁰ Arh. Stat. Bratislava, nr. 12, cadrele 30—31.

³¹ Idem, nr. 13, cadrele 32—33.

³² Despre el și mai ales despre implicarea sălășenilor vezi V. Eskenasy, Adrian Andrei Rusu, *Cetatea Mălăiești și cnezatul vâci Sălașului*, în *AIACN*, 25, 1982, p. 53—91.

³³ Arh. Stat. Bratislava, nr. 15, cadrele 36—37; Biblioteca Batthyaneum, Alba Iulia, III, 105.

pe drepturile nepoatei sale, Anca, rezultată din căsătoria fiicei sale Clara cu Dionisie de Streisîngeorgiu³⁴. Pe de altă parte, la 1498, sălăşenii, prin Ioan Sărăcin cu fiii săi, Sărăcin, Cîndreş, Mihai şi Nicolae, precum şi Cîndreş, fiul lui Danciu, cu fraţii săi, Iacob, Costea şi Laţcu, la rîndul lor rude cu Dionisie de Streisîngeorgiu, au depus mărturie în faţa capîtlului din Alba Iulia că Dionisie a murit fără a avea urmaşi pe linie masculină. Ei îi opreau pe străini de a pretinde şi stăpîni bunuri ale aceuia, susţinînd că averea sa imobiliară revenea de drept fraţilor săi condvizionali³⁵. Era o măsură de prevedere justificată, fiindcă la 3 februarie 1498 Vladislav al II-lea, regele Ungariei, a dăruit toate posesiunile răposatului Dionisie de Streisîngeorgiu episcopului Ladislau Geréb de Vingar şi fratelui său, Petru Geréb, judele curţii regale³⁶. Capîtlul s-a grăbit să facă introducerea Geréb-ilor în stăpînire, dar contrazicătorii au apărut prompt: Nicolae de Streisîngeorgiu, Ştefan de Silvaş pentru doamnele Elena, soţia sa, şi Vişa, soţia lui Dan de Săcel, ambele fiice ale lui Dumitru de Streisîngeorgiu, precum şi sălăşenii. Fiecare grup avea în vedere posesiuni din jurul Streisîngeorgiului, pe de-o parte, şi altele din jurul Sălaşului şi Crivădiei, pe de alta³⁷. Fără să mai aştepte însă confruntarea cu aceşti contrazicătorii (chemaţi la judecată în august 1498), care erau destul de hotărîţi în apărarea drepturilor lor şi destul de numeroşi pentru a fi puternici, Ladislau şi Petru Geréb au dăruit, la 4 aprilie 1498, toate acele posesiuni şi porţiuni discutate, înainte de a fi intrat efectiv în stăpînirea lor, familiarului lor Ioan Arca de Densuş, fiul lui Ladislau, ca răsplată pentru numeroasele servicii aduse şi pentru nestrămutata credinţă manifestată încă din tinereţe³⁸. În 1511, Ioan Arca ne dezvăluie că dania episcopală se făcuse în anumele condiţii³⁹ care, presupunem noi, implicau vasalitatea. Ignorînd parcă acest fapt, la 26 iunie 1498, Ladislau Arca, în dispută cu rudele ginerelui său Dionisie de Streisîngeorgiu, a pretins imperativ drepturile nepoatei sale Anca, în posesiunile Streisîngeorgiu, Săcel, Valea, Grid şi Ohaba, convenite de pe urma mamei acesteia, Clara⁴⁰. Lucrurile par mult mai complicate, intervenind o zălogire, daruri de nuntă, controverse în legătură cu drepturile feminine şi masculine de moştenire. Tot în pofida daniei făcute de Gerébii lui Ioan Arca de Densuş, la 17 mai 1499 a avut loc împăcarea între Ladislau Geréb şi Sălăşeni, în sensul că episcopul a recunoscut drepturile haţeganilor asupra posesiunilor Sălaşu de Sus, Ohaba de sub Piatră, Merişor, Crivădia şi Mălăieşti⁴¹. Se poate însă ca Gerébii să fi acţionat în acest caz în numele familiarului lor Ioan Arca, sau, mai plauzibil, se poate să fi făcut donatie din 1498, către Arca, de formă, pentru a-i dezorienta şi potoli pe contrazicătorii, şi a realiza, *de facto*, stăpînirea asupra respectivelor pămînturi. Oricum, dacă disputa cu sălăşenii era curmată, mai rămînea nerezolvată problema rudelor din Streisîngeorgiu ale lui Dionisie, între care foarte active se arătau două femei, anume Doroteea, văduva lui Cîndreş-Chindriş (*Kendrijs*) de Streisîngeorgiu, recăsătorită cu Nicolae de Streisîngeorgiu, şi Iudca, fiica Doroteei. Cele două doamne au reclamat, la 7 februarie 1499, pe Ladislau Arca de Densuş, care, împreună cu fiul său Ioan, cu familiarul lor Nicolae de Vad şi iobagii Ivaşcu din Băieşti, Gheorghe din Hăşdău, Petru din Nădăştia şi Lupşa din Ocoliş, devastaseră şi ocupaseră curtea şi casa de la Streisîngeorgiu, precum şi posesiunile Streisîngeorgiu, Săcel, Valea, Toteşti, Grid, Ohaba, provocîndu-le substanţiala pagubă de o mie de florini de aur⁴². Mai apoi, în acelaşi an, capîtlul din Alba Iulia a consemnat împăcarea între Arcceşti şi Iudca, devenită soţia lui Matia de Pestiş, în sensul că plîngerea era retrasă. Toate procesele şi actele de chemare în judecată erau anulate⁴³. În fine, la 12 mai 1500, Vladislav al II-lea, regele Ungariei, dăruia lui Ladislau şi Ioan Arca de Densuş toate posesiunile lui Ladislau Geréb,

³⁴ Biblioteca Batthyaneum, III, 111.

³⁵ J. Kemény, *Diplomatarium Tr. Supplementum*, tom. V, p. 189, ms. Biblioteca Acad., filiala Cluj-Napoca.

³⁶ *Idem*, *Appendix*, VII, p. 182.

³⁷ Biblioteca Batthyaneum, III, 105.

³⁸ Arh. Naţ. Magh. Dl. 29.571.

³⁹ *Idem*, Dl. 29.611.

⁴⁰ Biblioteca Batthyaneum, III, 111.

⁴¹ *Idem*, III, 156.

⁴² *Idem*, III, 116.

⁴³ *Idem*, III, 125.

foste ale lui Dionisie de Streisîngeorgiu. Procedura capitulară de punere în stăpînire se împlinea la 15 ianuarie 1501, dar pentru porțiunile din Salasu de Sus și de Jos, Ohaba, Crivadia, Mălăiești și Merisor au ridicat din nou capul potrivnicii. Era vorba despre Mihail (de fapt Matia de Pestiș) în numele soției sale Iudca și al copiilor lor⁴⁴. La 1502 a intervenit din nou o schimbare în datele problemei, căci regele Vladislav, declarîndu-l mort pe Ioan Arca, îi dona posesiunile lui Ioan și Nicolae Ungur de Nădăștia⁴⁵. Sînt greu de înțeles temeiurile acestei noi situații. Poate că este o confuzie cu Ladislau Arca, care, într-adevăr, nu mai apare menționat după septembrie 1502 ca fiind în viață. Dar familia Ungur, înrudită cu Arceștii, trebuia să cunoască exact situația moștenirii. Ar fi posibil ca să avem de-a face cu un nou aranjament menit să avantajeze deopotrivă pe beneficiarii actului regal, cît și pe stăpînul real.

Procesul moștenirii domeniului Streisîngeorgiu se încheia în linii generale, cu beneficii mult mai puțin importante pentru Arcești decît promisese inițial. În permanentă a existat o împletire între situația de fapt și cea de drept. Patimile au fost suficiente de aprinse pentru a provoca o permanentă stare de neliniște. Probabil atunci a fost pusă la adăpost, în capitul de la Alba Iulia, zestrea nepoatei lui Ladislau Arca, Anca⁴⁶.

Un alt mijloc prin care Ladislau Arca a încercat să-și mărească stăpînirile a fost acela al zălogirilor. Fenomenul fusese inaugurat în Hațeg, prin Cîndeștii din Rîu de Mori, la mijlocul veacului. În 1494, împrumutîndu-l pe Mihail de Fărcădin, Ladislau a obținut zălog părți din satul Crăguși⁴⁷.

Importante au fost și acțiunile întreprinse între anii 1493—1495, care inaugurează în pămînturile Hațegului tendințele de stabilire a unor sisteme de vasalitate. Un grup de mărunți nobili din Livadia, reprezentați de Stan, Costea, Petru, Basarab, Danciul, Ladislau, alt Basarab, Lușșa și Matei, îi recunoșteau lui Ladislau Arca dreptul asupra unor părți stăpînite de ei în Livadia, înspre Valea Lupului, în măsura în care acela ar fi reușit să le obțină confirmarea stăpînirii din partea voievozilor Transilvaniei. Interesant și destul de neobișnuit este faptul că în 1493 voievozii au emis două acte, la date diferite (17 august și 28 noiembrie), pentru aceeași introducere în stăpînire⁴⁸. Oricum, cercetarea capitlului s-a produs o singură dată, pentru ambele mandate, la 3 decembrie. S-au marcat atunci, separat, contrazicerile nobililor Nandra, Haliba, Danciul, Mihail, Ladislau, alt Mihail, Ștefan, Simion, Ladu și Andrei de Pui, precum și ale nobililor Ioan, Petru, Ioan Oană, Vilcul și Roman de Ponor, ale lui Mihail Kendefy și Petru Kenderesy de Rîu de Mori. În 1495 tentativa s-a repetat⁴⁹, contîndu-se probabil pe o nouă conjunctură. Dar grupul de împotriviitori din Ponor și Rîu de Mori a intervenit cu promptitudine. Cum alte ecouri ale intervențiilor în Livadia nu au mai fost transmise de documente, bănuim că încercările lui Ladislau Arca de a se înstăpîni în sud-estul Hațegului au eșuat.

După 1501, Ladislau Arca dispăre din documente. Fără îndoială, el a fost un precursor al unor practici și mentalități ce aveau să se statornicească în Hațeg pe parcursul veacului al XVI-lea. Personalitatea sa a pierdut mult din trăsăturile ancestrale ale notabililor locali. Exacerbarea individualismului familial a fost rezultatul izolării în sinul comunității nobililor hațegani. El a avut perspectiva apartenenței la o stare privilegiată transilvăneană. Singura lui relație autentică cu zona a fost stăpînirea asupra pămîntului.

Ladislau Arca s-a căsătorit, probabil la granița între deceniile șapte și opt ale veacului al XV-lea, cu Ana de Nădăștia, fiica lui Petru Ungur. Din această căsătorie au rezultat șapte copii, de noi cunoscuți. Din cei doi fii, Ștefan și Ioan, primul moare tînr. La fel s-a întîmplat cu Anastasia, Veronica, Caterina și Clara s-au măritat toate în afara Hațegului. Nu cunoaștem cine a fost soțul Elenei, dar, judecînd după numele fiului ei, Danciul, ea pare singura care s-a căsătorit cu un nobil român din Hațeg.

⁴⁴ Arh. Naț. Magh. Dl. 30.497.

⁴⁵ Arh. Stat. Bratislava, nr. 22, cadrele 52—53.

⁴⁶ Zestre recuperată de Anca în 1512. Vezi Dl. 30.075, publicat *in extenso* în *ErM* 24, 1907, p. 129—130.

⁴⁷ Arh. Stat. Bratislava, nr. 17, cadrele 40—41.

⁴⁸ Arh. Naț. Magh. Dl. 31.156 și, respectiv, transumpt în Dl. 29.560.

⁴⁹ Idem, Dl. 30.489.

Moartea lui Ladislau nu a provocat perturbări în moștenirea familiei. Situația a fost ușurată de rămânerea în viață a unui singur fiu, Ioan. Ladislau pare că s-a orientat inițial către alți erezi. Un fiu al său, Ștefan, menționat la 1473⁵⁰, reunea o dată cu privilegiul primogeniturii și alegerea părintelui. Trimiterea lui Ioan la curtea episcopiei de la Alba Iulia trebuie că ascunde destinarea sa carierei religioase și îndepărtarea de la partajul bunurilor patrimoniale. Dispariția lui Ștefan, în împrejurări necunoscute, a schimbat destinul lui Ioan Arca. Din ultimele două decenii ale veacului al XV-lea îl vom găsi permanent alături de tatăl său.

La moartea tatălui său, Ioan Arca preia din mers greaua moștenire judiciară lăsată, adăugându-i în curînd, cu destulă nechibzuință, și altele.

Primele semne se vestesc prin reluarea conflictului cu cei din Clopotiva. La 1503, în fața castelanului de Hunedoara și a juzilor nobililor, depune plîngere împotriva lui Petru Bakocz de Clopotiva și a familiarului acestuia, nobilul Ivațcu (*Iwaczko*) de Băiești, în legătură cu o violență săvîrșită de ei, probabil cu ocazia tirgului de la Sintămărie Orlea⁵¹. Pricinile acțiunii rămîn neînțelese. În orice caz, riposta la reclamație s-a tradus cu totul altfel decît se aștepta Ioan Arca: atacul cu mină armată asupra curților sale din Densuș, la mijlocul lunii august 1504⁵². La începutul aceluiași an, un nou document relevă o reluare a procesului de moștenire a Streisîngeorgiului⁵³.

Tot în 1504, Ioan Arca a săvîrșit o mare greșeală. Nesocotind prerogativele judiciare regale, a dispus orbirea a doi hoți țigani. Abuzul, săvîrșit cu indiscreție, a ajuns pînă la urechile regelui, foarte probabil purtat prin strădania neprietenilor. Ca urmare, Ioan Arca de Densuș a fost deposedat de către suveran, moșiile sale fiind dăruite lui Barnaba Belay și lui Ioan și Ladislau de Folt⁵⁴. În fața pericolului verdict regal, rudele s-au solidarizat. La punerea în stăpînire se vor opune un procurator al lui Ioan Arca, verii săi Ioan și Nicolae Ungur de Nădăștia, doamna Anastasia, soția lui Dominic de *Poztho*, doamna Veronica, sora lui Ioan Arca și soția lui Ștefan Bradach de *Lodomerez*, nobila Anca, nepoata de soră a lui Ioan Arca, precum și Andrei și Gheorghe Mușină de Răchitova, alături de Danciul, fiul Elenei. Aceștia vor avea în vedere posesiunile Hășdău, Bunila, Ohaba, Streisîngeorgiu, Valea, altă Ohabă, părți din Densuș, Hătăgel, Sarmizegetusa, a treia Ohabă și Sălașu. Se menționează că Streisîngeorgiu, Valea, Ohaba și Hătăgel erau deja ocupate și uzurpate de Barnaba Belay și Ladislau de Folt⁵⁵. Următoarele acte par să indice ciștigarea cauzei de către hațegani și, implicit, rămînerea lui Ioan Arca în posesiunile sale. În schimb, cumnatul Barnaba Belay s-a înstăpînit la Densuș în așa fel încît în 1508, împreună cu Gheorghe Mușină, Ioan a trebuit să-i intenteze proces⁵⁶.

Solidaritatea împotriva străinilor nu-l va împiedica pe Ioan Arca să-i reclame la rege pe nobilii Gheorghe și Andrei Mușină de Răchitova pentru clădirea unei mori pe un pămînt litigios din Densuș (1505)⁵⁷.

În toamna lui 1506 moartea lui Ioan Ungur de Nădăștia a declanșat alte procese. La 10 septembrie, Ioan Arca încerca să pună opreliște tendințelor de înstrăinare a bunurilor din Transilvania și Ungaria⁵⁸. La sfîrșitul lui noiembrie, capitulul din Cenad făcea cunoscut că s-a prezentat înaintea sa omul din Densuș al lui Ioan Arca pentru punerea acestuia în stăpînirea posesiunilor decedatului Ioan Ungur de Nădăștia⁵⁹. Trei din posesiunile lui Ungur, anume Nădăștia, Călanul Mic și Ocolîș, îi erau contestate lui Arca, pe la 1507, de un oarecare Mihail,

⁵⁰ Csánki D., *op. cit.*, V, p. 540, 616.

⁵¹ Arh. Stat. Bratislava, nr. 23, cadrele 54—55.

⁵² Arh. Naț. Magh. Dl. 29.591.

⁵³ Idem, Dl. 29.910.

⁵⁴ Hurmuzaki-Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II/2, București, 1891, p. 526—527 și transumpt în Dl. 29.589.

⁵⁵ Arh. Naț. Magh. Dl. 29.590 și Dl. 29.907.

⁵⁶ Idem, Dl. 29.917.

⁵⁷ Arh. Stat. Bratislava, nr. 25, cadrul 59.

⁵⁸ J. Kemény, *Appendix*, VIII, p. 71.

⁵⁹ Arh. Stat. Bratislava, fasc. 2, nr. 3, cadrele 60—61 și J. Kemény, *Appendix*, VIII, p. 72.

fiul lui Petru de Zob. Acela avusese o înțelegere încă din 1473 cu Ioan Ungur⁶⁰. Este adevărat că și drepturile lui Ioan Arca aveau la bază înrudirea prin mama sa Ana de Nădăștia. Mai știm apoi că, încă din 1499, Ladislau Arca fusese stăpîn de iure, în posesiunile menționate⁶¹. Decamdată Mihail de Zob a fost mulțumit prin renunțarea lui Arca la posesiunile din Transilvania ale lui Ioan Ungur și angajamentul formal că va deveni moștenitorul bunurilor hunedorene. În anul următor, regele îi legaliza pretențiile, declarîndu-l stăpîn la Nădăștia, Călan și Ocolis⁶².

În 1507 s-a încercat o nouă donație a bunurilor lui Ioan Arca către Barnaba Belay, dar, se pare, tot fără rezultat, ca și dania din 1504, datorită opoziției insistente a vechiului stăpîn și a rudelor: Veronica și Anca, Andrei și Gheorghe Mușină. Ei susțineau că stăpînirea lor fusese recunoscută de rege. Se ajunge acolo încît Ioan (*Iuan*), cnezul din Densus, se opunea cu sabia în mînă la introducerea în stăpînire, în numele stăpînului său, nobilul Ioan Arca⁶³. Veronica, în calitate de soră a lui Ioan, susținea că din vechime — în dreptul românesc, adăugăm noi —, moștenirea fetelor era egală cu cea a băieților.

Înainte de 17 aprilie 1511, în plină maturitate, dar după o viață plină de zbucium, Ioan Arca de Densus moare. Cinstindu-i memoria, capitulul din Alba Julia îl numea „prietenu nostru foarte drag“ (*amicus noster carissimus*)⁶⁴. După acest eveniment lucrurile privind stăpînirea posesiunilor pomenite mai sus se complică în continuare, mai ales că Ioan Arca nu lăsase urmași pe linie masculină.

Chiar în 1511, regele Vladislav a dăruit părțile din Streisîngeorgiu, foste ale lui Ioan Arca, lui Martin și Emeric Czobor și lui Laurentiu, Ștefan, Emeric și Gheorghe Bradach⁶⁵. S-au împotrivit acestui act Barnaba Belay, soția sa Ileana și Ioan de Rapolt. Tot în 1511, Barnaba Belay și Ștefan Bradach se găseau pe poziții opuse, în fața lui Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei, pentru stăpînirea unor părți din Nădăștia, Călan și Ocolis, aparținătoare pînă de curînd lui Ioan Arca de Densus⁶⁶. Și tot în 1511, sălășenii, prin Ioan, Mihail și Cîndreș Sărăcin, ca și Cîndreș, Ladislau și Iacob, fiii lui Danciu, se judecau cu Deica, fiica lui Dionisie de Streisîngeorgiu, și fiii ei, Ioan și Mihail de Zeicani, pentru părți din Ohaba de sub Piatră, Sălașu, Merisor, Crivadia și Mălăiești⁶⁷. În 1512, altă fiică a lui Dionisie de Streisîngeorgiu, Anca, nepoată a lui Ladislau Arca și soție a lui Mihail Sărăcin de Sălașu, cerea drepturile sale din Streisîngeorgiu și Valea⁶⁸, pentru ca în 1514 să revendice părțile din Sălașu de Sus și de Jos și din Mălăiești de la rudele soțului ei⁶⁹. Pretențiile Ancai vor continua să fie susținute și în anii următori. În 1521, văduvă fiind, se alătură Caterinei, văduva lui Dominic de *Pozthoh*, și Veronicăi, soția lui Ștefan Bradach de *Lodomerz*, mătușile sale, pentru a pretinde în fața lui Zápolya drepturile lor de la Mușinești. Spuneau ele cum că părțile lui Ioan Arca aflate în Densus, Bunila, Hășdău, Ohaba, Satu Nou (*Wijffatu*, disp.) și Meria au încăput pe mîinile lui Gaspar de Măciș, iar alte părți din Sarmizegetusa și o Ohabă, mai întîi în stăpînirea lui Petru de Brănișca, iar apoi la des pomenitul Barnaba Belay⁷⁰. În ceea ce privește posesiunile din Streisîngeorgiu și Valea, le disputau, pe la 1536, Anca și copiii ei, Ioan Sărăcin de Sălașu, Veronice, măritată cu spătarul Drăghici din Țara Românească, și Eufrosina⁷¹. Mușineștii nu au rămas nici ei mai prejos. În martie 1516, regele Vladislav le donează Răchitova, Petros, Păucinești, Șteiu, Criva, Sulița (disp.), Lăcuia, Zocs (disp.), Cerna, Meria, Cernișoara, Lunca Cernii și porțiuni din Densus, Hățegel,

⁶⁰ Csánki D., *op. cit.*, V, p. 616.

⁶¹ *Idem*, p. 209.

⁶² Arh. Naț. Magh. Dl. 29.918.

⁶³ Csánki D., *op. cit.*, V, p. 209.

⁶⁴ *Idem*, p. 210.

⁶⁵ J. Kemény, *Appendix*, VIII, p. 147.

⁶⁶ Arh. Stat. Bratislava, fasc. 2, nr. 2, cadrele 58—59.

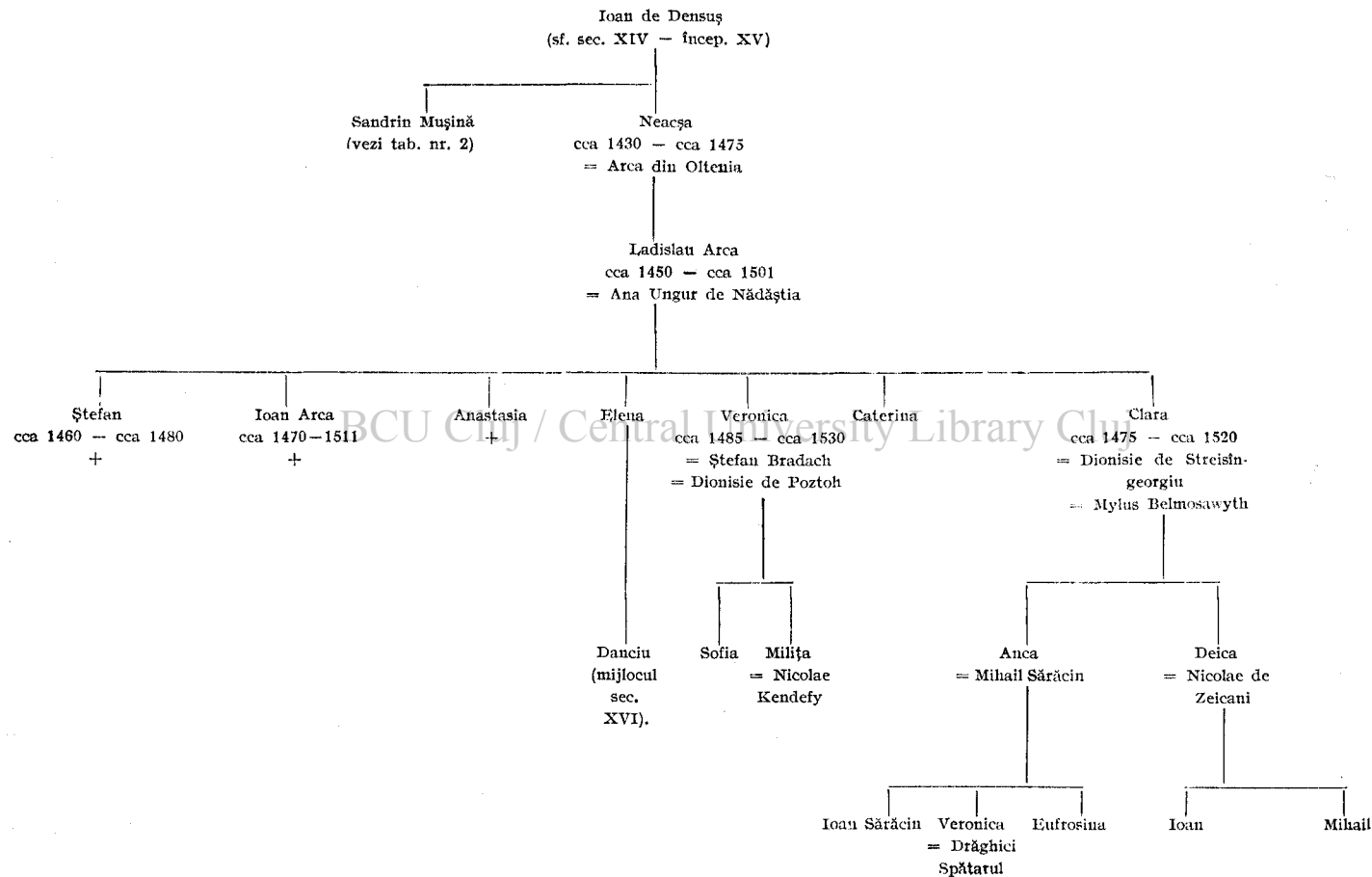
⁶⁷ J. Kemény, *Supplementum*, V, p. 387—389.

⁶⁸ Biblioteca Batthyaneum, IV, 26.

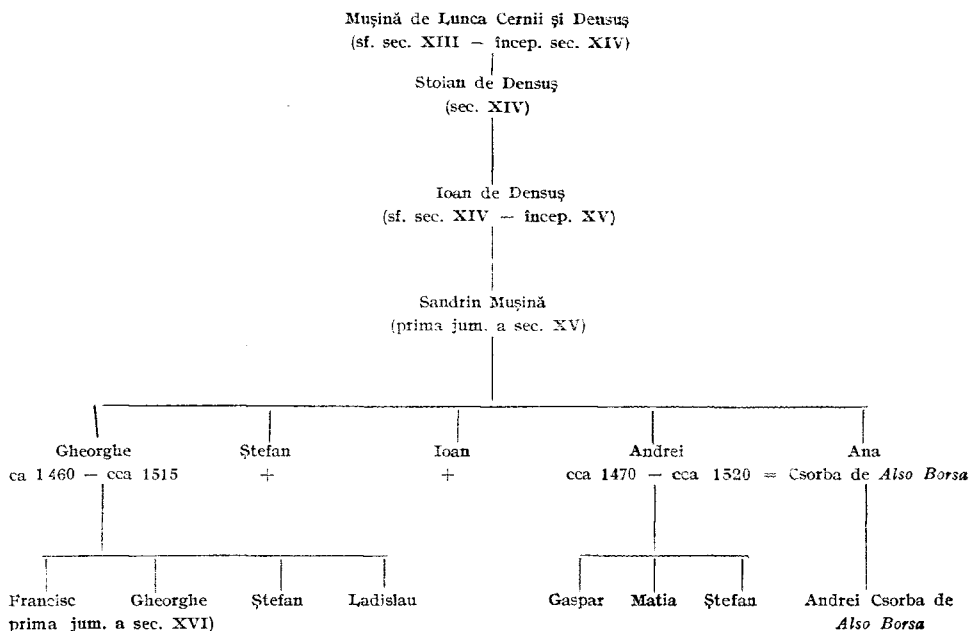
⁶⁹ Arh. Naț. Magh. Dl. 29.947 și J. Kemény, *Supplementum*, VI, p. 9—10.

⁷⁰ Arh. Naț. Magh. Dl. 29.984.

⁷¹ Biblioteca Batthyaneum, V, 19.

Tabelul nr. 1. Arborele genealogic al familiei Arca.

Tabelul nr. 2. Arborele genealogic al familiei Mușină. sity Library Cluj

Totești, Sarmizegetusa, Ohaba și Poeni⁷². Pentru unele din satele enumerate va arăta interese, în 1518, și Andrei Chorba de *Also Borsa*, pe temelul unei relații de rudenie ce urcă pînă la Ana, fiica lui Sandrin Mușină⁷³. Porțiunile din Densuș, Sarmizegetusa și altele, obținute pe cale legală de la Barnaba Belay, vor face obiectul desfășurării energiei Miliței, soția lui Nicolae Kendefy de Rîu de Mori, împotriva propriei sale mame, Veronica. Procesele încep în anul 1521 și continuă ani în șir, cu implicarea tuturor forurilor judiciare mai importante ale Transilvaniei⁷⁴.

Cercetarea în continuare a evoluției lucrurilor este anevoioasă și nu prezintă interes din mai multe puncte de vedere: prin moartea lui Ioan, fiul lui Ladislau, neamul Arceștilor s-a stins; fetele și apoi femeile au acționat o vreme pentru apărarea drepturilor lor decurgînd din calitatea lor de membre ale familiei Arca, dar mai pe urmă s-au integrat în problemele familiilor soților lor; pe măsură ce se înaintează în veacul al XVI-lea, preocupările acestor noi generații ce-l aveau ca strămoș pe Arca se încadrează tot mai plenar în felul de a gândi și a acționa al nobilimii transilvănene, fără să mai prezinte particularități deosebite.

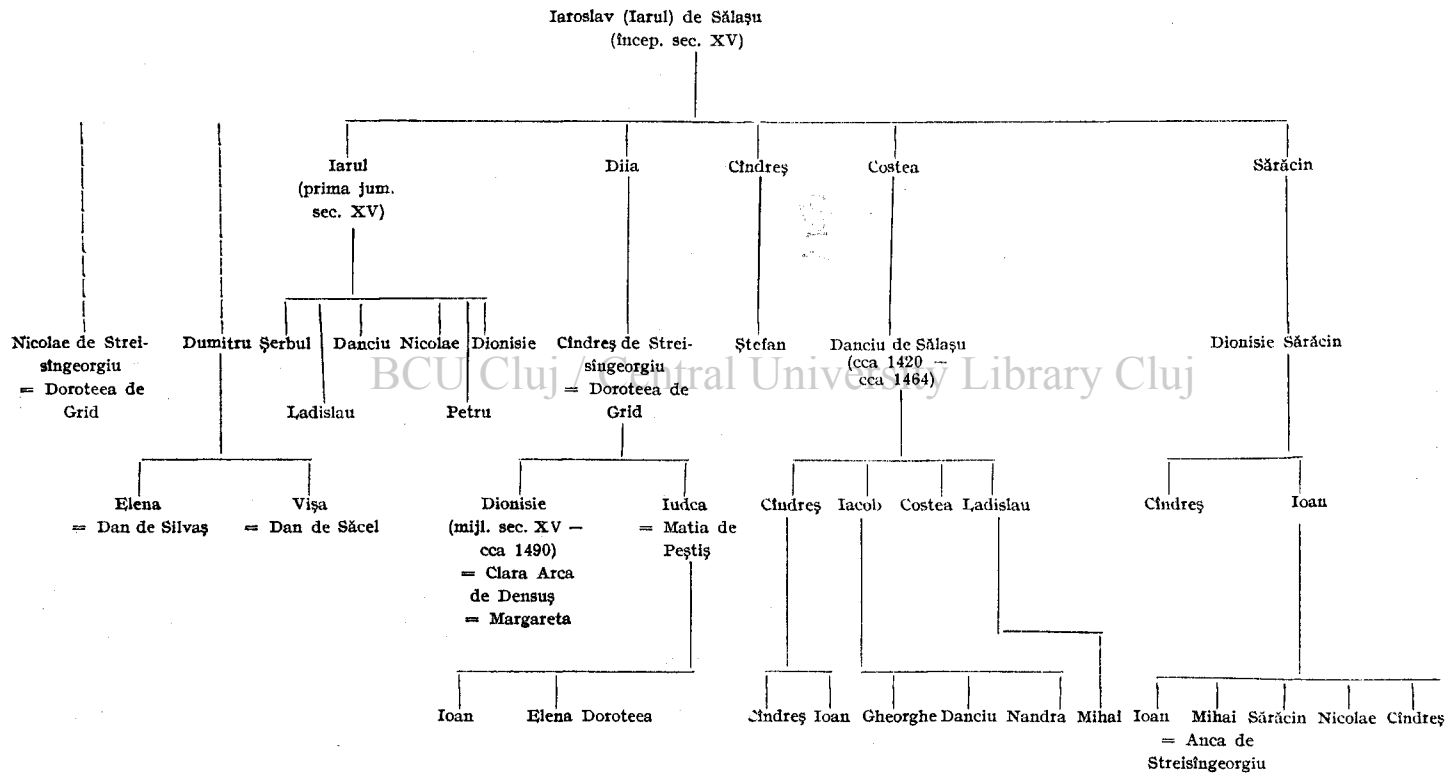
La capătul acestor evoluții se impun cîteva concluzii generale:

1. Urmașii lui Arca, deși formați în mediul hațegan, ce conserva multe din caracteristicile societății feudale românești, se vor adapta repede noilor realități, aflate sub pecetea ordinii feudale de tip central-european. Vor stăpîni pămînturi în calitate de nobili, vor uza de dreptul regatului și de documentul scris, își vor disputa posesiunile atît cu rudele, cît și cu vecinii sau cu străinii, călăuzindu-se numai după propriul lor interes. Se vor ridica de la situația de a fi „oameni“ ai unor familii nobiliare mai puternice la aceea de a avea ei înșiși propriii lor familieri nobili și iobagi. În fața străinilor dornici să le acapareze posesiunile, se

⁷² Arh. Naț. Magh. Dl. 29.951.

⁷³ Csánki D., *op. cit.*, V, p. 210.

⁷⁴ Arh. Stat. Bratislava, fasc. 2, nr. 3, 8, 6, 9 etc.

Tabelul nr.3. Genealogia parțială a sălășenilor și streisingeorzenilor implicați în istoria familiei Arca.

vor manifesta solidar ca rude, dar, după trecerea pericolului, nu vor mai ezita să se învrăjbească între ei. Vor ocupa și devasta posesiuni asupra cărora aveau drepturi sau pretindeau că au, acționind după canoanele anarhiei feudale și ale moralei nobiliare.

2. Traseul parcurs de familia Arca, de la mijlocul veacului al XV-lea pînă la începutul celui de-al XVI-lea, este tipic pentru cea mai mare parte a feudalității locale hațegane. De la anonimatul strămoșilor (Arca și Neacșa), se ajunge la o perioadă de strălucire, corespunzătoare împlinirii unor ambiții de ascensiune socială realizate cu arsenalul practicilor comune întregului regat, dar folosite în Hațeg competitiv, în dauna neinițiaților (Ladislaw Arca). Urmează apoi o altă etapă, în care redistribuirea stăpînirilor ocupă locul principal. Ea se urmărește cu încrîncenare și egoism din ce în ce mai pronunțat (Ioan Arca).

3. Prin felul de a acționa, prin procese și judecăți, prin încălcări, cotropiri și ocupări de moșii, prin căsătorii, Arceștii pregătesc terenul favorabil imixtiunii nobililor străini în Țara Hațegului. Pînă în preajma anului 1500, vor acționa și ei solidari în cadrul comuniunii de interese a nobilimii românești hațegane, continuînd vechile tradiții ale obștii cneziale, dar mai tîrziu nu vor urmări decît propriul interes legat de mărirea sau conservarea posesiunilor lor. În general se produce o îndepărtare de cutumele românești și de feudalismul local și o apropiere vădită prin nume și conduită de mica nobilime a voievodatului. Este drept că, după 1500, și amestecul străinilor a fost mai insistent, dar nu foarte eficient, din moment ce nici Geréb, nici Belay, nici Folt nu par să-și fi materializat statornic veleitățile de stăpînire în Hațeg. Pe de altă parte, Arceștii înșiși, prin stăpînirea unor posesiuni ca Nădăștia, Ocولیș, Călanu Mic, vor ieși din cadrul teritorial hațegan. Ei vor ilustra, împreună cu alții, extensiunea viguroasă a nobilimii hațegane în Transilvania și Ungaria, ale cărei preliminarii au fost marcate în vremurile lui Iancu de Hunedoara.

4. Scopul unic al zbaterii lor a fost pămîntul, cel mai important mijloc de producție și izvor de bogăție și stare superioară în evul mediu. Remarcabilă a fost poziția femeilor. Ele luptă cu înverșunare și aprig pentru drepturile lor de moștenire eclipsîndu-și destul de des consorții.

5. Arca, român de peste munți, se căsătorește în veacul al XV-lea cu Neacșa, urmașă a unei familii românești cneziale din Țara Hațegului, iar Veronica, o strănepoată de-a ei, se căsătorește, în veacul al XVI-lea tot cu un român de peste munți. Între cele două căsătorii, doi iobagi români din Hațeg trec munții în Țara Românească. Faptele, fără să aibă doar semnificația unor coincidențe ori accidente, dovedesc osmoza structurii de civilizație românească de o parte și de alta a Carpaților, conservarea în timp a unor strînse raporturi, în pofida noilor granițe politice impuse de către străini, și bazate pe cadrele politice tradiționale.

ADRIAN ANDREI RUSU—IOAN AUREL POP

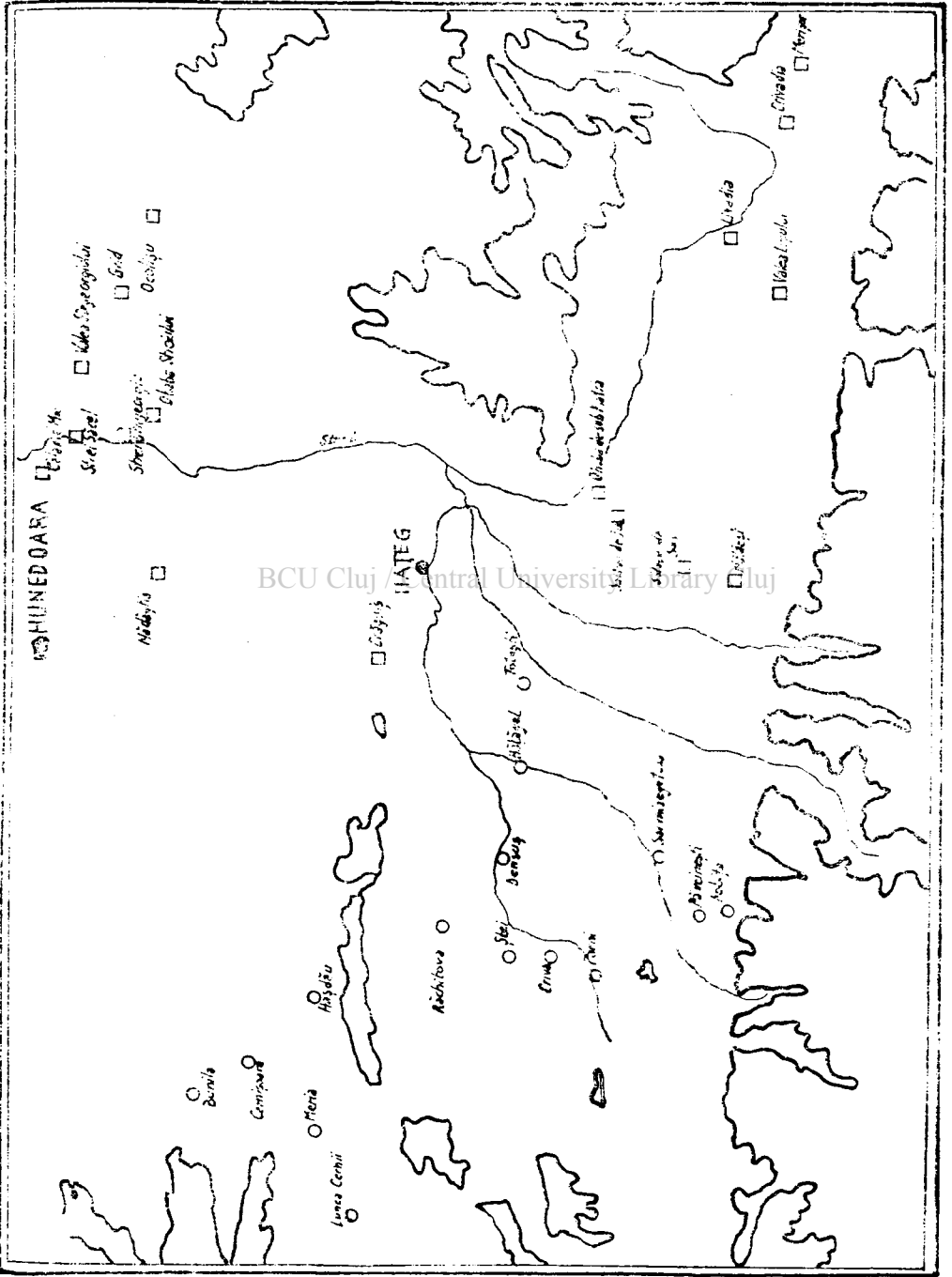
LA FAMILLE NOBILIAIRE ROUMAINE ARCA DU PAYS DE HAȚEG (LA FIN DU XVe SIÈCLE — LE COMMENCEMENT DU XVIe SIÈCLE)

(Résumé)

L'étude présente le destin d'une famille du district roumain de Hațeg (Sud-Ouest de la Transylvanie). Son fondateur fut un Roumain de Valachie qui avait épousé, avant 1450, Neacșa, la fille d'une famille d'anciens cnezes de Densus. Leur

filis, Ladislau Arca, se montrant plein d'énergie et entreprenant, s'intégra rapidement dans les réalités de l'époque. Après s'être assuré, par son mariage, l'appui des nobles roumains du voisinage du Pays de Hațeg, il se fit remarquer par ses procès contre les Mușina de Densuș, ses cousins maternels. Pour élargir son domaine, il employa tous les moyens (prêts, protections, relations avec les personnalités marquantes de la vie politique de Transylvanie, de raptis ou d'attaques armées). À sa mort, en 1501, il légua à son fils une fortune considérable, mais contestée, aussi bien qu'une longue série de procès judiciaires. Assez maladroit et aventureux, le fils exagéra les côtés négatifs du père, en s'attirant l'opprobre du roi et l'intervention des étrangers de la communauté de Hațeg. Il mourut en 1511, sans héritiers directs. Ses soeurs et ses nièces se disputèrent l'héritage jusqu'à la fin du XVIe siècle.

L'histoire de la famille Arca prouve les rapports étroits qui existaient entre les communautés roumaines au Nord et au Sud des Carpathes, quel que fut leur régime politique. Elle est aussi un modèle de l'adaptation graduelle de la féodalité roumaine aux institutions et aux moeurs créées et imposées après la conquête hongroise. Les Arca reflètent d'une manière exemplaire les étapes parcourues par toute la féodalité locale: l'anonymat des origines, l'ascension et la gloire, suivies par la décadence, l'enfoncement dans de mesquins intérêts de famille et locaux. Les femmes jouent un très grand rôle dans cette évolution. Elle agissent contre la volonté de leurs maris à une époque où le droit traditionnel, qui leur reconnaissait une participation égale dans la succession, fut remplacé par „le quart dû aux filles“.

Harta satelor din domeniul patrimonial și a celor în care Arceștii au avut interese.

BCU Cluj Central University Library